

3^ο ΓΕΝΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ ΠΕΙΡΑΙΑ

Πολιτιστικό Πρόγραμμα

Πειραιάς, η πρώτη πόλη του κόσμου
(Οι Πύλες, τα τείχη, η ύδρευση του Πειραιά)

Έλενα Μητροπέτρου

Συντονίστρια του Προγράμματος

Άννα Πεφάνη και Εύη Γαλανοπούλου

Συμμετέχουσες Καθηγήτριες

Ο Πειραιάς ήταν νησί
την 5^η και την 4^η χιλιετία π.Χ.

Ο Πειραιάς την κλασική εποχή

A photograph of the ancient stone walls of the Piraeus Acropolis. The walls are constructed from large, rectangular stone blocks, some of which are weathered and show signs of age. The walls are built on a rocky cliffside, with a few trees visible in the background. The sea is visible in the distance, and the sky is a clear, bright blue. The text "Πύργος του κονώνειου Τείχους του Πειραιά." is overlaid on the right side of the image.

Πύργος του κονώνειου
Τείχους του Πειραιά.

Οι δύο Πύργοι
Της Ηετιώνειας
Πύλης

Πύργος
της Ηετιώνειας Πύλης

**Η άνυδρη τάφος
της Ηετιώνειας
Πύλης**

Επίσκεψη του 3^{ου} ΓΕΛ Πειραιά στην Ηετιώνεια Πύλη 19-12-2023

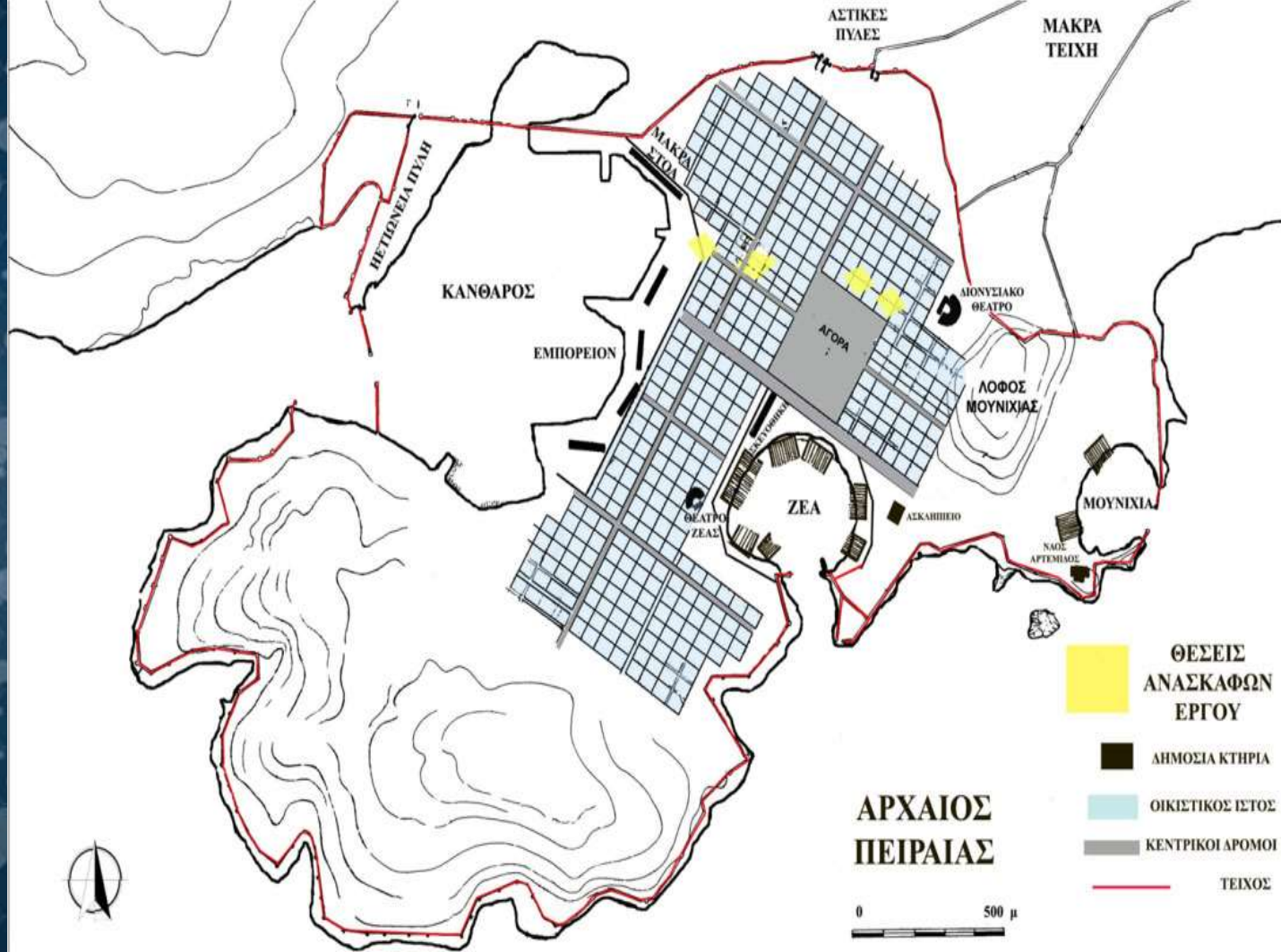
Επίσκεψη του 3^{ου} ΓΕΛ Πειραιά στην Ηετιώνεια Πύλη 19-12-2023

Επίσκεψη του 3^{ου} ΓΕΛ Πειραιά στην Ξυλαποθήκη 20-03-2024

Έτσι αρχίζει ένα από τα σπουδαιότερα
συγγράμματα όλων των εποχών,
η «Πλάτωνος *Πολιτεία*».
Ομιλεί ο Σωκράτης:

«Κατέβην χθές εἰς Πειραιᾶ μετὰ Γλαύκωνος
τοῦ Ἄριστωνος προσευξόμενός τε τῇ θεῷ
καὶ ἅμα τὴν ἑορτὴν βουλόμενος
θεάσασθαι τίνα τρόπον ποιήσουσιν
ἅτε νῦν πρῶτον ἄγοντες».

(Πλάτων, *Πολιτεία*, 327 a)

Το όνομα του Πειραιά

Το αγγλικό ετυμολογικό Λεξικό αναφέρει ότι η λέξη «*port*» [λιμάνι] προέρχεται από την λατινική λέξη «*portus*», που σημαίνει λιμάνι. Η λατινική αυτή λέξη σχετίζεται με την ιαπετική ρίζα «**per-*» και την ελληνική ρίζα «*περ-*», που σημαίνει «περάω», «περνώ»[1].

Εμείς όμως γνωρίζουμε ότι το ελληνικό όνομα «*Πειραιεύς*» προέρχεται από την ίδια ρίζα «*περ-*».

Άρα το όνομα όλων των λιμανιών του κόσμου έχει την ίδια ρίζα με την ρίζα του ονόματος «*Πειραιεύς*».

Δεν είναι λοιπόν σπουδαίο που όλα τα λιμάνια του κόσμου αντηχούν το όνομα του Πειραιά! Της πόλεως, που αποτελεί την πρώτη πόλη του κόσμου, η οποία εξ αρχής πολεοδομήθηκε και ρυμοτομήθηκε ως πόλη, ενώ όλες οι άλλες μεγάλες πόλεις του αρχαίου κόσμου δεν είναι τίποτε άλλο παρά ατάκτως μεγεθυμένα χωριά...

[1] Βλέπε και Ιωάννου Σταματάκου, *Λεξικόν Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσης*, λήμμα: «περάω».

Ο ΠΕΙΡΑΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ

Μέχρι και το 450 π.Χ. ήταν μια πολύ αραιοκατοικημένη και άγονη περιοχή, ευνοημένη όμως από τη φύση αφού διέθετε τρία φυσικά λιμάνια: ένα στη βόρεια πλευρά της χερσονήσου και δύο στη νότια. Ο Θεμιστοκλής έχοντας πειστεί για τα πλεονεκτήματα των λιμανιών του Πειραιά, απέναντι στο μέχρι τότε μεγάλο λιμάνι της πόλης, το Φάληρο, ενέταξε τον Πειραιά στο ναυτικό του πρόγραμμα. Έτσι γεννήθηκε μια νέα πόλη που έμελλε να επηρεάσει σημαντικά το μέλλον της Αθήνας, γιατί χάρη σε αυτήν η Αθήνα μετατράπηκε σε μια ναυτική υπερδύναμη του αρχαίου κόσμου.

Η ΙΠΠΟΔΑΜΕΙΑ ΠΟΛΗ

Μετά την ολοκλήρωση της οχύρωσης άρχισε να κτίζεται η πόλη. Ο Πειραιάς κτίστηκε εξ αρχής ως νέα πόλη. Ο Περικλής κάλεσε τον Μιλήσιο πολεοδόμο Ιππόδαμο και του ανέθεσε τη χάραξη της νέας πόλης. Ο Ιππόδαμος δούλεψε πάνω σε δύο αρχές: την ισόνομη κατάτμηση του αστικού χώρου και τον σαφή καθορισμό των χρήσεων της γης (ιδιωτικό – δημόσιο).

Έτσι προέκυψε, για πρώτη φορά στην ιστορία, ένα πρότυπο πόλης που εφάρμοζε στην πράξη τις αρχές της Δημοκρατίας.

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΕΙΑ ΟΧΥΡΩΣΗ

Το 493 π.Χ. ο Θεμιστοκλής έπεισε τους Αθηναίους να ξεκινήσουν ένα μεγάλο έργο: την οχύρωση του Πειραιά και τη ναυπήγηση 200 πολεμικών πλοίων. Η οικοδόμηση των τειχών ξεκίνησε το 492 π.Χ. και διακόπηκε όταν άρχισαν οι περσικοί πόλεμοι. Συνεχίστηκε με γοργούς ρυθμούς το 460 π.Χ. αφού είχε τελειώσει ο πόλεμος και είχαν οχυρώσει οι Αθηναίοι το άστυ. Το θεμιστόκλειο τείχος είχε μήκος 11 χλμ. περίπου, προστατεύει τα τρία λιμάνια, αλλά άφηνε έξω την ακτή της Πειραιϊκής.

ΤΑ ΜΑΚΡΑ ΤΕΙΧΗ

Το 460 π.Χ. άρχισαν να χτίζονται τα Μακρά Τείχη, το Βόρειο σκέλος και το Φαληρικό, για την ασφαλή σύνδεση της Αθήνας με το επίνειό της. Το Φαληρικό τείχος όμως δεν προστάτευε επαρκώς γιατί ο εχθρός θα μπορούσε να εισβάλει από τον φαληρικό όρμο που δεν προστατευόταν με θαλάσσιο τείχος. Για το λόγο αυτό το 450 π.Χ. χτίστηκε ένα ακόμα τείχος, το Νότιο σκέλος ή Διάμεσο τείχος 180 μ. νοτιότερα του Βορείου σκέλους.

Η ΚΟΝΩΝΕΙΑ ΟΧΥΡΩΣΗ

Το 404 π.Χ. οι Σπαρτιάτες ως νικητές του Πελοποννησιακού πολέμου υποχρέωσαν τους ηττημένους Αθηναίους να κατεδαφίσουν τα τείχη τους, σε Αθήνα και Πειραιά. Τα τείχη κτίστηκαν ξανά το 394 π.Χ. από τον στρατηγό Κόνωνα, μετά τη νίκη του εναντίον των Σπαρτιατών στη ναυμαχία της Κνίδου. Η νέα οχύρωση μήκους 13-14 χλμ. συμπεριέλαβε και την ακτή της Πειραιϊκής. Το νέο τείχος, όπως και το Θεμιστόκλειο, χτίστηκε με ακτίτη λίθο, δηλ. πέτρα από τα ντόπια λατομεία της Πειραιϊκής. Κατά διαστήματα ενισχυόταν από πύργους που είναι πιο πυκνοί στα χερσαία και ευπρόσβλητα σημεία.

ΠΥΛΕΣ

Υπήρχαν τρεις βασικές πύλες ο Αστικός Πυλών, η Διαμέσου Πύλη και η Ηετιώνεια καθώς και κάποιες μικρές πυλίδες κυρίως προς το θαλάσσιο μέτωπο, που εξυπηρετούσαν τους ψαράδες.

Αστικός Πυλών

Ήταν η κύρια πύλη εισόδου στον Πειραιά. Η πύλη είχε δύο ανοίγματα: ένα προς τη μεριά της πόλης και ένα προς τα έξω. Μεταξύ των δύο ανοιγμάτων υπήρχε μια αυλή. (στον ίδιο τύπο της πύλης με αυλή ανήκουν και οι δύο κεντρικές πύλες της Αθήνας, η Ιερά Πύλη και το Δίπυλο). Στην πρώτη της φάση, τη θεμιστόκλεια, η πύλη ενισχυόταν από κυκλικούς πύργους. Στη δεύτερη φάση, την κονώνεια, οι πύργοι ξαναχτίστηκαν αλλά ορθογώνιοι

.

Διαμέσου πύλη

Όταν χτίστηκε το Νότιο σκέλος δημιουργήθηκε ανάγκη για μια νέα πύλη και τότε οικοδομήθηκε η Διαμέσου πύλη, παρόμοια με τον Αστικό Πυλώνα, σε απόσταση 170 μ. από αυτόν.

Ηετιώνεια πύλη

Η χερσόνησος της Ηετιώνειας στη βορειοδυτική πλευρά του Μεγάλου Λιμένα θεωρούνταν πολύ σημαντική για την άμυνα του Πειραιά. Γι αυτό άλλωστε ο Θεμιστοκλής την είχε συμπεριλάβει μέσα στην οχύρωση. Ωστόσο το φρούριο και η πύλη άρχισαν να χτίζονται βιαστικά το 411 π.Χ. από τους Αθηναίους ολιγαρχικούς, με σκοπό τον έλεγχο του λιμανιού. Αρκετοί πολίτες, μόλις έμαθαν ότι οι Τριάκοντα σκόπευαν να εμποδίσουν τον αθηναϊκό στόλο να μπει στο λιμάνι, ενώ σχεδίαζαν να επιτρέψουν την είσοδο στον σπαρτιατικό, έτρεξαν στο λιμάνι και άρχισαν να κατεδαφίζουν το τείχος. Το φρούριο και η πύλη ξαναχτίστηκαν από τον Κόνωνα το 394 π.Χ..

Σύστημα ύδρευσης στην πόλη

Από την έρευνα στο έργο της επέκτασης του Μετρό στον Πειραιά εντοπίστηκαν συνολικά 115 κατασκευές σχετιζόμενες με το αρχαίο υδρευτικό σύστημα, 43 πηγάδια και φρέατα, 34 δεξαμενές, 32 σήραγγες και 6 φρεάτια. Κατά την ελληνοιστική περίοδο, με τις κοινωνικές αλλαγές και τα μεγαλύτερα σπίτια, αυξήθηκαν και οι ανάγκες σε νερό.

Προκειμένου να ικανοποιηθεί η ζήτηση διανοίχθηκαν αδιέξοδες σήραγγες σε υπάρχουσες δεξαμενές ή συνενώθηκαν δεξαμενές, αυξάνοντας αθροιστικά την δυνατότητα αποθήκευσης νερού.

**Κύριοι οδικοί άξονες που συνέδεαν την
Αθήνα με τον Πειραιά**

Ο εις Πειραιά αμαξιτός

Περνούσε έξω από τα τείχη, βόρεια του Βορείου σκέλους των Μακρών Τειχών. Ο δρόμος προχωρούσε σχεδόν παράλληλα με το Βόρειο σκέλος και κατέληγε στον Αστικό Πυλώνα. Τμήματά του έχουν εντοπιστεί σε διάφορα σημεία κατά μήκος της οδού Πειραιώς.

Η διά Κοίλης οδός

Συνέδεε την Αθήνα με τον Πειραιά μέσα από τα Μακρά Τείχη και ήταν ο συντομότερος δρόμος, αλλά και ο ασφαλέστερος σε περίοδο πολέμου. Ξεκινούσε από την περιοχή της Κοίλης (μεταξύ Φιλοπάππου και Πνύκας) και κατέληγε στη Διαμέσου Πύλη.

Βασική Βιβλιογραφία

Πειραιάς. Κέντρο Ναυτιλίας και Πολιτισμού. Εκδόσεις Έφεσος, χ.χ.

Γεώργιος Σταϊνχάουερ. Η οχύρωση και η Πύλη της Ηετιώνειας. Πειραιάς 2003

Νίκος Μέλιος, Ευαγγελία Μπαφούνη, Γιώργος Σταϊνχάουερ. Εμπόριο και Τράπεζες στον Πειραιά. Ι.Μ.Τ.Ι.Ε. Πειραιάς 2002

Γεώργιος Σταϊνχάουερ, Τα μνημεία και το Αρχαιολογικό Μουσείο του Πειραιά, Αθήνα 1998

Γεώργιος Σταϊνχάουερ, Το Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιώς, Αθήνα 2001

ΚΣΤ Έφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων (http://www.yppo.gr/1/g1540.jsp?obj_